

تحلیلی بر همبستگی برنامه درسی پنهان با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار

مریم اصفهانی^۱، طاهره چهاردوری^۲

چکیده:

هدف اصلی این پژوهش، بررسی همبستگی برنامه درسی پنهان با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار است. در این پژوهش ۵ مولفه برنامه درسی پنهان با عناوین: ساختار فیزیکی مدرسه (فضای کالبدی) مدرسه، جو اجتماعی مدرسه، روابط موجود در مدرسه، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مکانیسم های تشویق و تنبیه و رابطه آنها با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مورد واکاوی قرار گرفته است. جامعه آماری این پژوهش، شامل دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه (پایه هشتم و نهم) در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ در شهرستان شهریار بود که با روش نمونه گیری کوکران تعداد ۳۶۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع آوری داده ها از دو پرسشنامه (برنامه درسی پنهان و پیشرفت تحصیلی) استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۲ و روش تحلیل رگرسیون یک و چند متغیره خطی انجام گرفت. یافته های این پژوهش نشان داد که فرضیه اصلی این تحقیق، یعنی، بین ابعاد برنامه درسی پنهان با میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار همبستگی وجود دارد، مورد تایید قرار گرفت. تاثیر این متغیرها روی پیشرفت تحصیلی نیز مثبت بود. سپس هر کدام از متغیرهای مورد نظر به صورت جداگانه مورد بررسی قرار دادیم؛ میانگین ابعاد برنامه درسی پنهان نشان می دهد که بیشترین میانگین نمره مربوط به روابط موجود در مدرسه، و کمترین آن متعلق به فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

واژگان کلیدی: برنامه درسی پنهان، پیشرفت تحصیلی، دانش آموزان دختر، دوره متوسطه اول

۱- دانش آموخته دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه علوم و تحقیقات تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

۲- دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت و برنامه ریزی آموزشی دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.

مقدمه

بالندگی در هر جامعه‌ای مرهون نظام آموزشی آن جامعه است. در عصر حاضر تعلیم و تربیت و به طور کلی تحصیل، بخش مهمی از زندگی هر فردی را تشکیل می‌دهد و کیفیت و کمیت این تحصیلات نیز نقش مهمی در آینده افراد ایفا می‌کند. (فرجاد، ۱۳۹۶: ۱۳) تحصیل، یکی از شاخص‌های مهم در ارزیابی آموزش و پرورش است و تمام کوشش‌های این نظام در واقع برای جامه عمل پوشاندن به این امر است. به گونه‌ای که موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در مدرسه، هدف اصلی هر نظام آموزشی است. فقدان انگیزه و کمبود پیشرفت تحصیلی، از دیرباز گریبان‌گیر نظام آموزشی کشور ما نیز بوده است. بدیهی است که کاهش ضایعات ناشی از افت تحصیلی و خسارت‌های سنگین اقتصادی و فرهنگی حاصل از آن، مستلزم اجرای پژوهش‌های گسترده‌ای در این زمینه است. چرا که برای پیدا کردن علل یک مشکل، به ویژه مشکلات انسانی و اجتماعی، تنها نمی‌توان به یک علت بسنده کرد. زیرا پدیده‌های اجتماعی همانند یک زنجیره با یکدیگر پیوند دارند و در به وجود آمدن یک مشکل دخیل هستند. بنابراین برای پیدا کردن علت افت یا پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، باید مسائل گوناگون و اکاوی شوند. در حقیقت عوامل متعددی در عملکرد و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تاثیر گذار است؛ عواملی مانند: برنامه درسی، کتاب درسی و مواد آموزشی، معلم، روش تدریس و مهارت‌های معلم در تدریس. یکی از عواملی که در پیشرفت تحصیلی

دانش‌آموزان و افت تحصیلی آنان می‌تواند تاثیر- گذار باشد بحث برنامه درسی پنهان است اواسط دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ متخصصان برنامه درسی، در زمینه نظام مند کردن تمامی نظریه‌ها، با نگرشی متاتئوریک تلاش و جستجو کردند و موفق به ترسیم و ارائه نظام در این خصوص گردیدند که سه مقوله کلی برنامه درسی رسمی یا صریح، برنامه درسی عقیم یا پوچ و برنامه درسی پنهان را در بر داشت (مارگولیس^۱، ۲۰۰۲). اصطلاح برنامه درسی پنهان را نخستین بار جکسون^۲ در کتاب "زندگی در کلاس درس" به کار برد و بنسون اسنایدر^۳ در ۱۹۷۱ آن را رواج داد (فتیحی و اجارگاه، ۱۳۸۷). در همین راستا صاحب‌نظران در کشورهای مختلف به مطالعه و بررسی و پژوهش برای کشف و ابعاد ناشناخته برنامه درسی پرداختند تا ثابت کنند برنامه درسی، فقط برنامه درسی رسمی و مدون که مدارس موظف به اجرای آن می‌باشند نیست. این برنامه، تنها بخش کوچکی از آن چیزی است که مدارس آموزش می‌دهند. بخشی از یادگیری‌های دانش‌آموزان از طریق برنامه درسی پنهان است که حاصل تعامل دانش‌آموزان با فرهنگ و یا مجموعه روابط و مناسبات حاکم بر مدرسه است که عمدتاً ارزشی و هنجاری است، شامل: گرایش‌ها، هنجارها، عقاید، ارزش‌ها و مفروضات که تمام ساختار تعلیم و تربیت را تحت تاثیر خود قرار می‌دهند. در مورد برنامه درسی پنهان الفاظ و عبارات‌های گوناگونی همچون برنامه درسی

^۱ Margolis^۲ Jackson^۳ Benson Snyder

گوید: مانچه که به طور ضمنی در اصول و سازماندهی نظام آموزش عالی (مثلاً نظم و ترتیب در کلاس و وضعیت گروهی) و در الگوی ارتباط و تعامل در مراکز آموزشی (مثلاً تکرار دروس، شنیدن، گوش دادن، اطاعت و ...) وجود دارد، را شامل می‌شود. از این رو، وی معتقد است که بهتر است پدیده برنامه درسی پنهان را آموزشی ضمنی یا غیر صریح بنامیم. زیرا واژه برنامه درسی پنهان، شامل همه آموزش‌هایی است که وراى نتایج یادگیری رسمی واقع می‌شود (سعیدی، ۱۳۸۰) رابى آیسبورک (۲۰۰۰) برنامه درسی پنهان را چنین تعریف کرده است: «برنامه درسی پنهان» متشکل از پیام‌های ضمنی و جو اجتماعی مراکز آموزشی است که نوشته نشده است؛ ولی به وسیله همه احساس می‌شود. برنامه درسی پنهان، بدنه دانشی است که دانشجویان را به سهولت از طریق بودن هر روزه در محیط دانشگاه، هضم می‌کند (سعیدی رضوانی، ۱۳۸۰ : ۲۸). هورن^۱ (۲۰۰۳)، لیوسی و لاسون^۲ (۲۰۰۸) نیز همگام با والانس معتقدند بخش مهمی از فعالیت‌های تحصیلی دانش آموزان و فعالیت‌های آموزشی معلمان، تحت تاثیر برنامه درسی پنهان است اسمیت و مونتگومری^۳ (۲۰۰۸) نیز با لیوسی و لاسون (۲۰۰۸) و هورن (۲۰۰۳) هم اعتقاد دارند که اثرات نگرش‌ها، انتظارات، رفتارها و فعالیت‌های معلم و نگرش دانش آموزان نسبت به درس و مدرسه غیر قابل انکار است. نگرش‌ها انتظارات و رفتارهای معلم، پیام‌هایی را به دانش آموزان

پنهان، غیر مدرن، نامشهود، نانوشته، پیش‌بینی نشده، نامرئی، نتایج غیر علمی و غیر آکادمیک نظام آموزشی، محصولات یا نتایج فرعی نظام آموزشی، پسماند نظام آموزشی و آنچه که در محیط آموزشی آموخته می‌شود مورد استفاده قرار گرفته است. هر کدام از این عبارات به مجموعه‌ای از دلالت‌های ضمنی و جنبه‌ای از مفاهیم برنامه درسی پنهان اشاره دارند (مهر محمدی و فتحی واجارگاه ۱۳۸۷: ۴۸) جامعه شناسان، پژوهشگران آموزش و پرورش و روانشناسان، مفهوم برنامه درسی پنهان را غالباً برای توصیف نظام غیر رسمی مدرسه به‌کار می‌برند. برنامه درسی پنهان، نه درجایی نوشته شده و نه هیچ معلمی آن را درس می‌دهد؛ بلکه محیط آموزشی مدرسه، با همه ویژگی‌هایش، آن را آموزش می‌دهد. صرف‌نظر از این‌که معلمان مدرسه تا چه اندازه متبحر و شایسته هستند، یا برنامه درسی تا چه حد پیشرفت کرده است، دانش آموزان، اتفاقاً، در معرض چیزی قرار می‌گیرند که هیچ‌گاه سخنی از آن در میان نبوده است. آنها، به مرور، تحت تاثیر برنامه درسی پنهان مدرسه، رویکرد خاصی نسبت به زندگی، و نگرش خاصی نسبت به تحصیل و یادگیری پیدا می‌کنند. والانس (۱۹۹۱) بخش موثری از تجارب تحصیلی دانش آموزان را حاصل برنامه درسی پنهان می‌داند که به گونه آشکار در برنامه هدایت تحصیلی مراکز آموزشی وجود ندارد. ولی بخش موثر تجارب موفقیت آمیز و یا شکست آمیز دانش آموزان را تشکیل می‌دهد. برگمن گوستن (۱۹۸۷) در مورد مفهوم «برنامه درسی پنهان» ی-

¹ Horn

² Livessey .C and Lawson .t

³ Smith ,A Montgomery,A

برنامه درسی پنهان به عنوان آنچه که دانشجو خلق می‌کند (سعیدی، ۱۳۸۰، ص ۳۱).

حداد علوی و همکاران "۱۳۸۶" در پژوهشی با عنوان "برنامه درسی پنهان: پژوهشی در یادگیری‌های ضمنی مدرسه در مورد روحیه علمی" بیان می‌کنند که برنامه درسی پنهان، به بررسی ارزش‌ها، تمایلات، هنجارها، نگرش‌ها و طرز تلقی‌هایی می‌پردازد که مستقل از مواد شناختی است و از طریق فرهنگ مدرسه و به طور ضمنی به دانش‌آموزان منتقل می‌شود. حسینعلی و همکاران "۱۳۸۸" پژوهشی با عنوان «بررسی نقش برنامه درسی پنهان در رفتار انضباطی دانش‌آموزان از دیدگاه مدیران و معلمان مدارس راهنمایی دخترانه شهرستان خلخال در سال تحصیلی ۸۸-۸۹» انجام داده اند نتایج حاصل از تحقیق آنان نشان داد که: ۱- بین ساختار فیزیکی مدرسه و رفتار انضباطی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد. ۲- بین جو اجتماعی مدرسه و رفتار انضباطی دانش‌آموزان در مدرسه رابطه معناداری وجود دارد. ۳- بین روابط موجود در مدرسه و رفتار انضباطی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد. ۴- بین ساختار سازمانی و رفتار انضباطی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد. ۵- بین مکانیسم‌های تشویق و تنبیه و رفتار انضباطی دانش‌آموزان در مدارس رابطه معناداری وجود دارد. ۶- بین میزان کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در مدارس و یادگیرهای ناشی از برنامه درسی پنهان رابطه معناداری وجود دارد. بیان فر "۱۳۸۸" در پژوهشی به "بررسی تبیین اثر برنامه درسی پنهان

ارسال می‌کند که از سویی می‌توانند تکمیل کننده و یا مخالف پیام‌های برنامه درسی رسمی عمل کنند و از سوی دیگر موجب ایجاد خودپنداره تحصیلی مثبت یا منفی در دانش‌آموزان شوند. ملکی (۱۳۷۶) برنامه درسی پنهان را چنین تعریف کرده است: «عوامل دیگری که جزء برنامه درسی رسمی نیست و از دید و مشاهده برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی پنهان است و در فکر و عواطف و رفتار دانشجویان اثر می‌کند و در اغلب موارد مؤثرتر از برنامه درسی پیش‌بینی شده عمل می‌نمایند. قوانین و مقررات دانشگاه، جو دانشگاه، رابطه و تعامل اعضای هیأت علمی و دانشجویان از اهم این عوامل هستند. از تأثیر اینها تفکر، نگرش‌ها و گرایش‌هایی در دانشجویان شکل می‌گیرند که در ادبیات برنامه درسی، این تأثیرات را «برنامه درسی پنهان» تلقی می‌کنند. قورچیان (۱۳۹۳) برنامه درسی پنهان را شامل تدریس ضمنی، غیررسمی و غیرملموس نظام ارزش‌ها، هنجارها، طرز تلقی‌ها و جنبه‌های غیر ملموس دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی می‌داند که متأثر از کل نظام تربیتی و بافت کل جامعه است. همچنین یورتلی (۱۹۹۳) مفاهیم برنامه درسی پنهان را براساس مطالعات انجام شده، در چهار دسته کلی تقسیم‌بندی می‌کند: ۱- برنامه درسی پنهان به عنوان انتظارات غیررسمی یا پیام‌های غیرصریح اما مورد انتظار ۲- برنامه درسی پنهان به عنوان پیام‌ها یا نتایج قصد شده یادگیری ۳- برنامه درسی پنهان به عنوان پیام‌های غیرصریح ناشی از ساختار آموزشی ۴-

تیین می کند. ۵- با بسته شدن محیط های اجتماعی مدارس عملکرد تحصیلی (معدل پایانی) دانش آموزان کاهش می یابد. برنداپل " ۱۹۹۷ " در پژوهش خود به بررسی محیط فیزیکی برنامه درسی پنهان شامل اثرات دکور، تعیین و شیوه لباس پوشیدن معلمان و دانش آموزان پرداخت و به این نتیجه رسید که دانش آموزان تمایل دارند در کلاس های زیبا پر نور و تدوین شده درس بخوانند و معلمانشان لباس های زیبا بر تن داشته باشند. شوبرت " ۲۰۰۸ " در پژوهش خود به بررسی اهمیت و تاثیر احتمالی برنامه درسی پنهان بر عملکرد تحصیلی و نگرش ها و رفتار و اجتماعی شدن دانش آموزان پرداخت و به تاثیرات عوامل متعددی مانند روابط میان معلم و دانش آموز، دانش آموز با سایر همکلاسی های خود، دانش آموز با اولیاء و پرسنل آموزشگاه و فضای فیزیکی تاکید کرد. زوهال " ۲۰۱۲ " در پژوهش خود با عنوان «تاثیر برنامه درسی پنهان در فرآیند آموزش و پرورش بر شخصیت دانش آموزان در مدارس ابتدایی» به این نتیجه دست یافت که مشکل بالقوه انضباطی در دانش آموزان شرکت کننده در فعالیت های اجتماعی پایین تر از دانش آموزانی است که به فعالیت های اجتماعی علاقمند هستند. به نقل از امیر تیموری، ۱۳۹۵) برابر " ۲۰۱۴ " در پژوهشی با عنوان " تاثیر آموزش زمینه- محور بر انگیزه و درک دانش آموزان، انگیزه و درک را مورد بررسی قرار داد ". دانش آموزان گروه آزمایشی پژوهش آنها، برنامه شیمی پیشرفته دانش آموزان گروه گواه نیز برنامه درسی سنتی را مطالعه کرده بودند. نتایج

مدارس و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره راهنمایی به منظور ارائه مدل " پرداخت و به این نتایج دست یافت که این مولفه های برنامه های درسی پنهان محیط اجتماعی و فیزیکی مدرسه، با پیشرفت تحصیلی همبستگی چندگانه عدد با ۰.۵۰ را نشان داد که در سطح اطمینان ۰.۹۵. معنادار نبود با توجه به ضریب تعیین معلوم شد که ۲۴,۷۷ درصد پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متاثر از برنامه درسی پنهان است. نتایج تجزیه و تحلیل کیفی یافته ها نیز نشان داد که در اکثر مدارس و کلاس های درس مورد مشاهده دانش آموزان تحت تاثیر آثار منفی و قصد نشده برنامه درسی پنهان قرار داشتند. این آثار به طور مستقیم و غیر مستقیم بر یادگیری های عمیق و واقعی آنها اثرات منفی و پایداری بر جا می- گذاشت جانعلی زاده و همکاران " ۱۳۹۱ " در پژوهش خود با عنوان بررسی نقش برنامه درسی پنهان بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان انجام داده اند آنان هدف پژوهش مذکور را، تاثیر مهم- ترین بعد برنامه درسی پنهان (محیط اجتماعی) بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان سال سوم متوسطه که امتحانات آنان سراسری است بیان می کنند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که: ۱- محیط های اجتماعی مدارس خاص (نمونه - شاهد) و دولتی از نظر باز - بسته بودن با هم متفاوت هستند ۲- محیط های اجتماعی مدارس نمونه از شاهد و شاهد از دولتی بازتر هستند ۳- محیط های اجتماعی مدارس دخترانه نسبت به پسرانه بازترند. ۴- محیط های اجتماعی باز ۲۱٪ از عملکرد تحصیلی (معدل پایانی) دانش آموزان را

محیط مدارس و همچنین طراحی آزمایشگاه‌های مجهزتر، بر روی نمرات پیشرفت تحصیلی ریاضی و علوم تجربی اثرگذار است. استرلینگ^۲ در (۲۰۰۹) نیز در پژوهش خود نشان داد که محیط ظاهری و نیز قواعد و سیاست‌های حاکم بر کلاس درس در آنچه که دانش‌آموزان یاد می‌گیرند موثر است. هوشبرگر و همکاران (۲۰۱۸) در خلال پژوهش خود به بررسی تاثیر روابط اجتماعی و مشارکت عوامل مدرسه (برنامه درسی پنهان) در موفقیت تحصیلی نوجوانان متخلف پرداختند که نتایج زیر بدست آمد: نوجوانان مبتلا به بدرفتاری با بسیاری از چالش‌های پیشرفت و آموزش در مقایسه با همسالان غیر متخصص خود مواجه هستند. تحقیقات نشان می‌دهد اهمیت روابط اجتماعی در پیشرفت تحصیلی در بین جوانان غیر متعارف و تاثیر روابط والدین و همسالان برای موفقیت تحصیلی در جوانان متخلف، از جمله مزایای بالقوه مشارکت مدرسه محسوب می‌شود. داده‌های این مطالعه از نخستین مطالعات موج دوم بررسی ملی کودکان و نوجوانان و نمونه‌ای از ملیت کودکان درگیر در خدمات محافظت از کودکان در ایالات متحده است. این مطالعه نشان می‌دهد که ادراکات نوجوانان مبتلا به سوء رفتار، با کیفیت ارتباط والدین و همسالان آنان و پیش بینی موفقیت تحصیلی آنان مرتبط است (به نقل از امیر تیموری، ۱۳۹۵).

با مرور تحقیقات انجام شده این نکته آشکار شد که برنامه درسی پنهان، بر میزان پیشرفت

بررسی‌ها نشان داد که گروه آزمایش از دوره آموزشی زمینه -محور ارائه شده بسیار راضی بودند. این رضایت و علاقه بیشتر به انجام دادن فعالیت‌های متنوعی همچون پژوهش اجتماعی و زندگی روزمره، جستجوی اینترنتی اطلاعات، بحث و بررسی کاربرد فعالیت‌ها، ایفای نقش و بازی در زمینه برنامه درسی بود. ویتینگ "۲۰۰۶" در تحقیقات خود به این نتیجه رسید که آموزش در مدارس هوشمند و به وسیله فناوری اطلاعات و ارتباطات دارای تأثیرات مثبت بر بازده تحصیلی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان است. فناوری اطلاعات و ارتباطات در مدارس هوشمند با به کارگیری و فعال کردن دانش‌آموزان در جریان یادگیری باعث می‌شود که یادگیری دانش‌آموزان افزایش یابد و از بی‌علاقگی و عدم تمرکز دانش‌آموزان نسبت به تکالیف بکاهد. از طرف دیگر این ابزارها علاوه بر به کارگیری حس شنوایی دانش‌آموزان حس‌های دیگر مثل بینایی و از همه مهم‌تر فعالیت شناختی را در دانش‌آموزان برمی‌انگیزد. استفاده از یادگیری گروهی و محیط دموکراسی از دیگر عواملی است که در مدارس هوشمند تبریز باعث تأثیر بر پیشرفت تحصیلی می‌شود. (به نقل از امیر تیموری، ۱۳۹۵) ریچی^۱ و همکاران "۲۰۰۹" در پژوهش خود نشان دادند که محیط ظاهری مدارس فضای کاری و حمایتی خوبی را فراهم می‌کند و در چگونگی یادگیری کودکان، رشد توانمندی‌ها و مهارت‌های آنها بسیار موثر است. یافته‌های پژوهش "تانر ۲۰۰۹" نشان داد که طراحی‌های جدید و تغییر در

² Sterling

¹ Richie

۴. آیا بین برنامه درسی پنهان در بُعد "فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد؟

۵. آیا بین برنامه درسی پنهان در بُعد "مکانیسم-های تشویق و تنبیه" مدرسه با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد؟

روش پژوهش:

در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از ابزار پرسشنامه (دو پرسشنامه برنامه درسی پنهان و پرسشنامه پیشرفت تحصیلی) استفاده شده است. پرسشنامه برنامه درسی پنهان، بر مبنای پژوهش تقی پور و غفاری (۱۳۸۸) طراحی شده است و شامل پنج بعد -ساختار فیزیکی مدرسه، جو اجتماعی مدرسه، روابط موجود در مدرسه، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مکانیسم تشویق و تنبیه است. پرسشنامه شامل ۳۰ سوال است که با استفاده از طیف ۵ تایی لیکرت از خیلی زیاد تا خیلی کم مورد سنجش قرار می‌دهد. تقی پور و غفاری (۱۳۸۸) روایی آن را از طریق روایی محتوایی - به وسیله کارشناسان و متخصصان مورد تأیید قرار گرفته است. پایایی پرسشنامه در پژوهش تقی پور و غفاری (۱۳۸۸)، ۰/۹۱ به دست آمد که مبین مطلوب بودن پایایی پرسشنامه است. پرسشنامه پیشرفت تحصیلی، اقتباسی از پژوهش‌های فام و تیلور (۱۹۹۰) در حوزه پیشرفت تحصیلی است که برای جامعه ایران ساخته شده است. (فام و تیلور، ۱۹۹۰، به نقل از صابر ماهانی، ۱۳۸۸) و شامل ۴۸ گویه است. در روش نمره گذاری، هر گویه دارای ۵ پاسخ است که در مقوله‌های خیلی کم، نمره ۱؛

تحصیلی دانش آموزان تاثیر گذار است ولی هنوز مسائل بسیاری در هاله‌ای از ابهام قرار دارند که دقیقاً چه همبستگی بین عناصر و ابعاد گوناگون برنامه درسی پنهان میزان پیشرفت تحصیلی و عملکرد دانش آموزان دوره اول متوسطه شهرستان شهریار وجود دارد؟ با توجه به مستندات مطرح شده، در این پژوهش تلاش می‌شود که ضمن تاکید بر رابطه بین دو متغیر برنامه درسی پنهان و پیشرفت تحصیلی، رابطه بین ابعاد برنامه درسی پنهان با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار بررسی شود. بنابراین هدف این پژوهش، بررسی رابطه بین مولفه‌های برنامه درسی پنهان و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار در راستای ایجاد محیط مطلوب یاددهی - یادگیری برای آموزش با کیفیت بالا و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و همچنین افزایش یادگیری‌های عمیق و معنی دار و قابل استفاده در موقعیت‌های واقعی زندگی است. بنابراین پژوهش حاضر در راستای پاسخگویی به پرسش‌های زیر انجام شده است:

۱. آیا بین برنامه درسی پنهان در بُعد "ساختار فیزیکی مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد؟
۲. آیا بین برنامه درسی پنهان در بُعد "جو اجتماعی مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد؟
۳. آیا بین برنامه درسی پنهان در بُعد "روابط موجود در مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد؟

لحاظ تجربی پالایش می‌شوند. تکنیک‌های گوناگون آماری نقش بسزایی در استنتاج‌ها و تعمیم‌ها بر عهده دارند. پس از جمع‌آوری داده‌ها، باید این داده‌ها به اطلاعات قابل فهم تبدیل شوند و مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرند. بنابراین در بخش تحلیل توصیفی داده‌ها مشخص شد که پایه تحصیلی اکثر پاسخگویان (۶۳/۵ درصد) نهم بوده و درصد بیشتری از پاسخگویان (۳۶/۵ درصد) نیز دارای معدل بالاتر از ۱۹ هستند. توزیع فراوانی پاسخ به سوالات مربوط به بعد ساختار فیزیکی مدرسه نیز نشان داد که در همه سوالات مربوط به این بعد، نظر پاسخگویان در سطح متوسط بوده است. سپس برخی از آماره‌های توصیفی مربوط به سوالات مربوط به بعد ساختار فیزیکی مدرسه بررسی شد. که در بین سوالات این بعد، بیشترین میانگین نمره مربوط به سوال ۵ و کمترین میانگین نمره متعلق به سوال ۶ بود. در مجموع، نیز میانگین نمره ساختار فیزیکی مدرسه برابر ۲/۷۵۸۳ و انحراف معیار و واریانس نمره این بعد به ترتیب برابر ۰/۶۸۶۳۸ و ۰/۴۷۱ هستند.

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب پایه تحصیلی

پایه تحصیلی	فراوانی	درصد
هشتم	133	36/5
نهم	231	63/5
کل	364	100

جدول بالا نشان می‌دهد که ۳۶/۵ درصد پاسخگویان در پایه تحصیلی هشتم و ۶۳/۵ درصد نیز در پایه تحصیلی نهم تحصیل می‌کنند.

کم، نمره ۲؛ متوسط، نمره ۳؛ زیاد، نمره ۴ و خیلی زیاد، نمره ۵ تعلق می‌گیرد و در ۱۱ سوال که به صورت منفی مطرح می‌شود، روش نمره گذاری برعکس است. حداکثر امتیاز قابل کسب ۲۴۰ و حداقل امتیاز ۴۸ است. مرادیان (۱۳۹۲) روایی آن از طریق روایی محتوایی - از سوی کارشناسان و متخصصان مورد تأیید قرار گرفته است. پایایی پرسشنامه در این تحقیق، با استفاده از آلفای کرونباخ بررسی شد و ۰/۹۲ به دست آمد که نشان دهنده پایایی مناسب آن است.

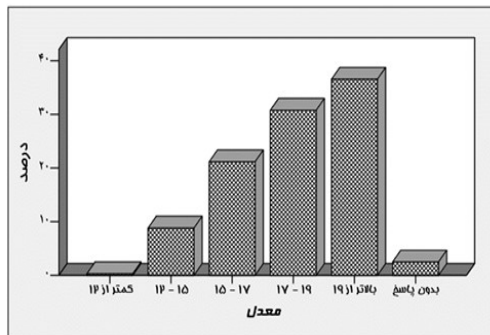
$$n = \frac{NZ^2pq}{Nd^2 + Z^2pq - d^2} = \frac{6122/118}{4579} = 364/234 \approx 364$$

در پژوهش حاضر از هر دو نوع آمار توصیفی و استنباطی برای تجزیه و تحلیل داده‌های استفاده شده است. بدین صورت که پس از استخراج داده‌های پرسشنامه، نخست برای بررسی‌های جمعیت شناختی از روش توصیفی در مورد متغیرهای مورد مطالعه استفاده شده، سپس جهت پاسخگویی به سوالات از آمار استنباطی بهره گرفته شده است. تمامی تحلیل‌ها به کمک نرم افزار spss نسخه ۲۲ و روش تحلیل رگرسیون یک و چند متغیره خطی انجام شده است.

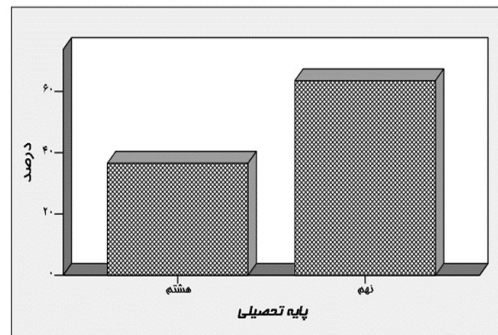
یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل داده‌ها، فرآیندی چند مرحله‌ای است که طی آن داده‌هایی که از طریق به‌کارگیری ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات فراهم آمده‌اند، خلاصه، کدبندی، دسته‌بندی و در نهایت پردازش می‌شوند تا زمینه برقراری انواع تحلیل‌ها و ارتباط‌ها بین این داده‌ها فراهم شود. در این فرآیند، داده‌ها، هم از لحاظ مفهومی و هم از

نمودار (۲) توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب معدل

نمودار (۱) توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب پایه تحصیلی

سوال ۹ و کمترین میانگین نمره متعلق به سوال ۱۱ است. در مجموع نیز میانگین نمره جو اجتماعی برابر $3/1566$ و انحراف معیار و واریانس نمره این بعد به ترتیب برابر $0/79788$ و $0/637$ هستند.

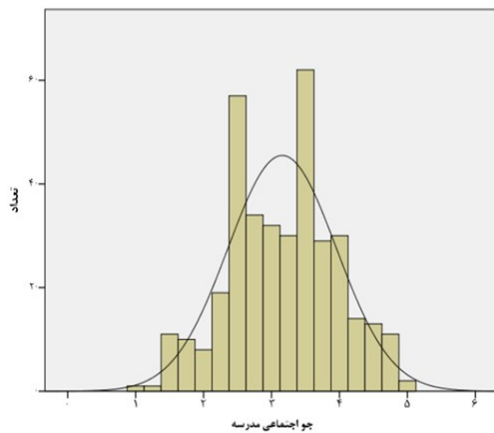
توزیع فراوانی پاسخ به سوالات مربوط به بعد جو اجتماعی نیز مشخص کرد که به جز دو سوال آخر در همه سوالات مربوط به این بعد، نظر پاسخگویان در سطح زیاد بوده و در بین سوالات این بعد نیز، بیشترین میانگین نمره، مربوط به

جدول ۱- برخی از آماره های توصیفی بعد برنامه درسی پنهان و پیشرفت تحصیلی در سطوح پایه

وارianس	انحراف معیار	میانگین	حداکثر	حداقل	دامنه	تعداد	پایه	بعد
/460	/67794	2/7190	4/67	1	3/67	133	هشتم	ساختار
/478	/69165	2/7810	4/67	1/33	3/33	231	نهم	فیزیکی مدرسه
/780	/88340	3/1947	5	1	4	133	هشتم	جو اجتماعی مدرسه
/556	/74534	3/1346	4/80	1/40	3/40	231	نهم	روابط موجود در مدرسه
/723	/85048	3/0847	5	1/17	3/83	133	هشتم	فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه
/503	/70919	3/2732	4/83	1/33	3/50	231	نهم	مکانیسم تشویق و تنبیه برنامه درسی پنهان
/577	/75992	2/0070	5	1	4	133	هشتم	پیشرفت تحصیلی
/390	/62437	1/9949	3/71	1	2/71	231	نهم	
/675	/82168	2/8053	5	1/17	3/83	133	هشتم	
/664	/81464	3/0828	5	1/33	3/67	231	نهم	
/342	/58505	2/7206	4/77	1/60	3/17	133	هشتم	
/285	/53348	2/8155	4/40	1/53	2/87	231	نهم	
/176	/41910	3/3888	4/51	2/48	2/03	133	هشتم	
/236	/48589	3/4279	4/50	2/17	2/33	231	نهم	

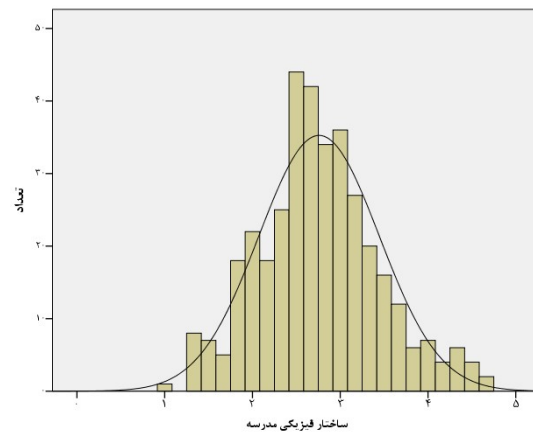
بیشترین میانگین نمره مربوط به سوال ۲۷ و کمترین میانگین نمره متعلق به سوال ۲۹ است. در مجموع نیز میانگین نمره این بعد برابر $۲/۹۸۱۴$ و انحراف معیار و واریانس آن به ترتیب برابر $۰/۸۲۶۹۹$ و $۰/۶۸۴$ هستند.

به‌طور خلاصه مقایسه میانگین ابعاد برنامه درسی پنهان نشان می‌دهد که بیشترین میانگین نمره مربوط به روابط موجود در مدرسه و کمترین آن متعلق به فناوری اطلاعات و ارتباطات است. همچنین میانگین نمره شاخص برنامه درسی پنهان برابر $۲/۷۸۰۹$ بوده و انحراف معیار و واریانس نمره این شاخص به ترتیب برابر $۰/۵۵۳۹۸$ و $۰/۳۰۷$ محاسبه شدند. به همین ترتیب میانگین، انحراف معیار و واریانس نمره پیشرفت تحصیلی به ترتیب برابر $۳/۴۱۳۶$ ، $۰/۴۶۲۴۰$ و $۰/۲۱۴$ به‌دست آمد.

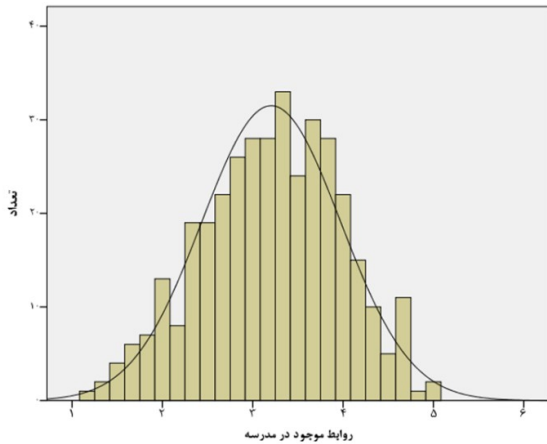

نمودار (۴) هیستوگرام نمره جو اجتماعی

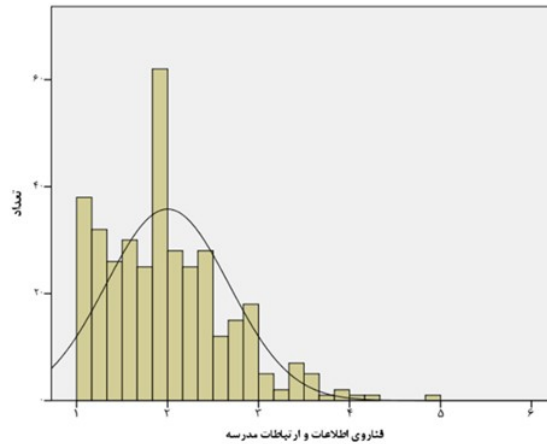
بررسی برخی از آماره‌های توصیفی سوالات مربوط به بعد «روابط موجود در مدرسه» مشخص کرد که در بین سوالات مربوط به این بعد، بیشترین میانگین نمره مربوط به سوال ۱۶ و کمترین میانگین متعلق به سوال ۱۵ است. در مجموع نیز میانگین نمره روابط موجود در مدرسه برابر $۳/۲۰۴۳$ و انحراف معیار و واریانس نمره به ترتیب برابر $۰/۷۶۸۰۸$ و $۰/۵۹۰$ هستند. در مورد بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات در بین سوالات مربوط به این بعد، بیشترین میانگین نمره مربوط به سوال ۲۱ و کمترین میانگین متعلق به سوال ۱۸ است. در مجموع نیز میانگین نمره فناوری اطلاعات و ارتباطات برابر $۱/۹۹۹۴$ و انحراف معیار و واریانس نمره این بعد به ترتیب برابر $۰/۶۷۶۰۴$ و $۰/۴۵۷$ هستند. در زمینه بعد مکانیسم تشویق و تنبیه در بین سوالات مربوط به این بعد،

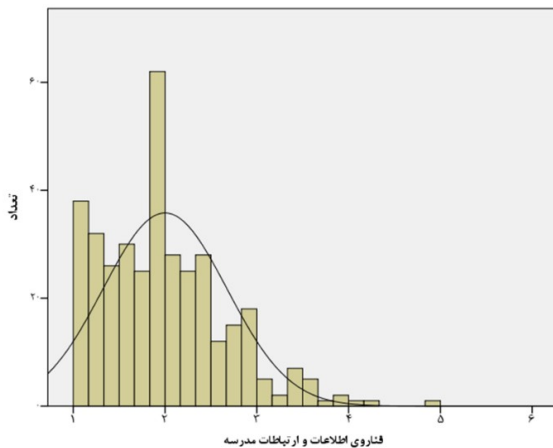
نمودار (۳) هیستوگرام نمره ساختار فیزیکی مدرسه

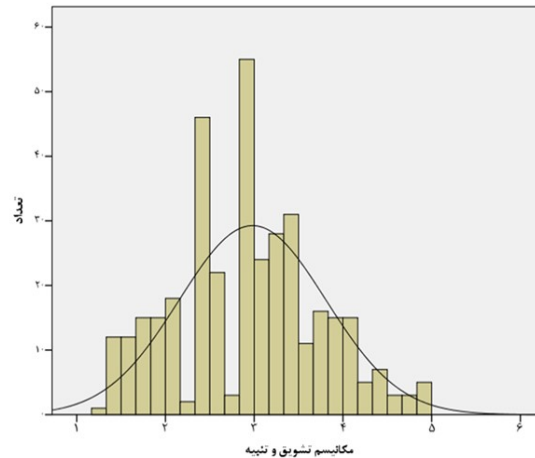
نمودار (۶) هیستوگرام نمره روابط موجود در مدرسه

نمودار (۵) هیستوگرام نمره فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه

نمودار (۷) هیستوگرام نمره فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه

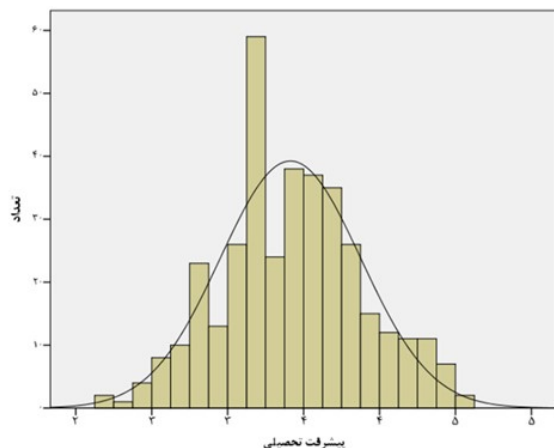
نمودار (۷) هیستوگرام نمره مکانیسم تشویق و تنبیه

اطلاعات و ارتباطات مدرسه برای پایه هشتم و نهم اختلاف چندانی ندارد؛ میانگین بعد مکانیسم تشویق و تنبیه برای پایه نهم بیش از میانگین پایه هشتم محاسبه شده است؛ میانگین شاخص های کلی برنامه درسی پنهان و پیشرفت تحصیلی نیز برای پایه هشتم و نهم اختلاف چندانی ندارند. به همین ترتیب مقایسه میانگین ابعاد پرسشنامه های تحقیق در سطوح معدل نیز نشان داد که: میانگین بعد ساختار فیزیکی مدرسه برای معدل کمتر از

از طرفی مقایسه میانگین ابعاد پرسشنامه های تحقیق در سطوح پایه تحصیلی بطور خلاصه نشان می دهد که:

میانگین بعد ساختار فیزیکی مدرسه برای پایه هشتم و نهم اختلاف چندانی ندارد؛ میانگین بعد جو اجتماعی مدرسه نیز برای پایه هشتم و نهم نیز اختلاف چندانی ندارد؛ میانگین بعد روابط موجود در مدرسه برای پایه نهم بیش از میانگین پایه هشتم محاسبه شده است؛ میانگین بعد فناوری

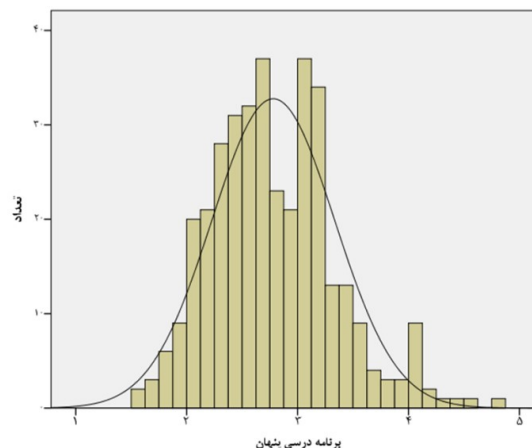
مقدار را به دست آورده است. میانگین بعد مکانیسم تشویق و تنبیه برای معدل کمتر از ۱۲ کمترین مقدار و برای معدل بالاتر از ۱۹ بیشترین مقدار را به دست آورده است. میانگین شاخص برنامه درسی پنهان برای معدل کمتر از ۱۲ کمترین مقدار و برای معدل بالاتر از ۱۹ بیشترین مقدار را به دست آورده است. و سر انجام میانگین شاخص پیشرفت تحصیلی برای معدل ۱۲ تا ۱۵ کمترین مقدار و برای معدل بالاتر از ۱۹ بیشترین مقدار را به دست آورده است.

نمودار (۹) هیستوگرام نمره پیشرفت تحصیلی

متغیر وابسته، به وسیله متغیرهای مستقل تبیین می شود. اما ضرایب سه متغیر ساختار فیزیکی مدرسه، روابط موجود در مدرسه و فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه در این مدل رگرسیونی معنادار نبوده است و ضروری است که این متغیرها، یکی پس از دیگری از مدل حذف و مدل رگرسیونی مجدداً برازش شوند. با توجه به سطح معنی داری متغیر ساختار فیزیکی مدرسه در مدل ابتدا باید این متغیر از مدل حذف می شود. نتایج تحقیق نشان داد که همه پیش فرض های رگرسیون برای مدل بدون حضور ساختار فیزیکی

۱۲ کمترین مقدار و برای معدل ۱۲ تا ۱۵ بیشترین مقدار را به دست آورده است. میانگین بعد اجتماعی مدرسه برای معدل کمتر از ۱۲ کمترین مقدار و برای معدل بالاتر از ۱۹ بیشترین مقدار را به دست آورده است. میانگین بعد روابط موجود در مدرسه برای معدل کمتر از ۱۲ کمترین مقدار و برای معدل بالاتر از ۱۹ بیشترین مقدار را به دست آورده است. میانگین بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه برای معدل کمتر از ۱۲ کمترین مقدار و برای معدل ۱۲ تا ۱۵ بیشترین

نمودار (۸) هیستوگرام نمره برنامه درسی پنهان

آن‌گاه برای بررسی فرضیه اصلی تحقیق بعد از تایید پیش فرض های رگرسیون (شامل نرمال بودن متغیر وابسته، استقلال خطاها، عدم وجود اثر هم خطی شدید بین متغیرهای مستقل، نرمال و تصادفی بودن خطاها) از رگرسیون خطی چند گانه بین متغیر وابسته پیشرفت تحصیلی و ۵ متغیر مستقل شامل ساختار فیزیکی مدرسه، اجتماعی مدرسه، روابط موجود در مدرسه، فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه و مکانیسم تشویق و تنبیه استفاده شد. نتایج این بررسی نشان داد که در مدل اولیه تقریباً ۱۵ درصد از تغییرات

خطی یک متغیره (بعد از تایید پیش فرض های رگرسیون خطی یک متغیره (شامل نرمال بودن متغیر وابسته، استقلال خطاها، نرمال و تصادفی بودن خطاها)) بدین شرح است.

سوال کلی: آیا بین ابعاد برنامه درسی پنهان با میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار همبستگی وجود دارد؟

با توجه به نتایج به دست آمده رابطه معناداری بین مولفه های برنامه درسی پنهان و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان برقرار است. بنابراین بین مولفه های برنامه درسی پنهان و میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره متوسطه اول شهرستان شهریار همبستگی وجود دارد. یافته های این پژوهش با پژوهش سید مریم جزدره (۱۳۹۵)، بیان فر (۱۳۸۸) همخوانی دارد.

سوال جزئی اول (فرضیه فرعی اول):

بررسی این فرضیه فرعی نشان داد که فرضیه تحقیق مبنی بر این که: بین برنامه درسی پنهان در بُعد "ساختار فیزیکی مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد مورد تایید می-گردد. به طوری که به ازای یک واحد تغییر در شاخص ساختار فیزیکی مدرسه، متغیر پیشرفت تحصیلی به میزان ۰/۲۶۲ واحد افزایش خواهد یافت. همچنین مدل رگرسیون فرضیه فرعی اول به فرم:

$$\text{ساختار فیزیکی مدرسه} \times 0/177 + 2/629 = \text{پیشرفت تحصیلی}$$

بوده که این مدل تقریباً ۷ درصد از کل تغییرات پیشرفت تحصیلی را توجیه می کند.

مدرسه نیز مورد تایید است و مدل رگرسیون خطی مذکور تقریباً ۱۵ درصد از کل تغییرات را توجیه می کند. اما ضرایب روابط موجود در مدرسه و فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه در این مدل معنادار نیستند. در مرحله بعد متغیر فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه نیز از مدل حذف می شود. در این مرحله نیز پس از بررسی و تایید همه پیش فرض های مدل رگرسیون، مدل مذکور تقریباً ۱۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته پیشرفت تحصیلی، به وسیله متغیرهای مستقل جو اجتماعی مدرسه، روابط موجود در مدرسه و مکانیسم تشویق و تنبیه تبیین می گردد. سرانجام با توجه به سطح معنی داری در مرحله آخر متغیر روابط موجود در مدرسه را نیز از مدل حذف کردیم. نتایج بررسی این مدل پس از بررسی و تایید پیش فرض های لازم نشان داد که تقریباً ۱۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته پیشرفت تحصیلی به وسیله دو متغیر مستقل جو اجتماعی مدرسه و مکانیسم تشویق و تنبیه تبیین می شود. همچنین فرضیه اصلی تحقیق مبنی بر اینکه بین ابعاد برنامه درسی پنهان با میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار همبستگی وجود دارد مورد تایید قرار گرفت و تاثیر این متغیرها روی پیشرفت تحصیلی نیز مثبت بود. در نهایت مدل رگرسیونی نهایی به صورت:

ذیل ارائه می شود:

$$\text{مکانیسم تشویق و تنبیه} \times 0/115 + \text{جو اجتماعی مدرسه} \times 0/135 + 2/643 = \text{پیشرفت تحصیلی}$$

به طور خلاصه آن که نتایج حاصل از بررسی فرضیه های فرعی با استفاده از مدل رگرسیون

یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های پژوهش امینی و همکاران (۱۳۹۴) و کوینداری و آبرنوت "۲۰۰۸" و برنداویل (۱۹۹۷) همخوانی دارد و همسو است.

سوال جزئی دوم (فرضیه فرعی دوم):

سوال جزئی چهارم (فرضیه فرعی چهارم):

بررسی این فرضیه فرعی مشخص کرد که فرضیه تحقیق مبنی بر این‌که: بین برنامه درسی پنهان در بُعد " فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد نیز تایید شد. به‌گونه‌ای که به ازای یک واحد تغییر در شاخص فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه، متغیر پیشرفت تحصیلی به میزان ۰/۲۲۲ واحد افزایش خواهد یافت. همچنین مدل رگرسیون فرضیه فرعی چهارم به فرم:

$$\text{فناوری اطلاعات و ارتباطات مدرسه} \times 0/152 + 3/11 = \text{پیشرفت تحصیلی}$$

بوده که این مدل تقریباً ۵ درصد از کل تغییرات پیشرفت تحصیلی را توجیه می‌کند. یافته‌های این پژوهش با پژوهش ویتینگ (۲۰۰۶) همخوان و همسو است.

سوال جزئی پنجم (فرضیه فرعی پنجم):

سرانجام بررسی این فرضیه فرعی مشخص کرد که فرضیه تحقیق مبنی بر این‌که: بین برنامه درسی پنهان در بُعد " مکانیسم تشویق و تنبیه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد نیز تایید شد. به‌طوری‌که به ازای یک واحد تغییر در شاخص مکانیسم تشویق و تنبیه، متغیر پیشرفت تحصیلی به میزان ۰/۳ واحد افزایش خواهد یافت. همچنین مدل رگرسیون فرضیه فرعی پنجم به فرم:

بررسی این فرضیه فرعی مشخص کرد که فرضیه تحقیق مبنی بر این‌که: بین برنامه درسی پنهان در بُعد "جو اجتماعی مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد نیز مورد تایید می‌شود. به‌گونه‌ای که به ازای یک واحد تغییر در شاخص جو اجتماعی مدرسه، متغیر پیشرفت تحصیلی به میزان ۰/۳۱۷ واحد افزایش خواهد یافت. همچنین مدل رگرسیون فرضیه فرعی دوم به فرم:

سوال جزئی سوم (فرضیه فرعی سوم):

بررسی این فرضیه فرعی مشخص کرد که فرضیه تحقیق مبنی بر این‌که: بین برنامه درسی پنهان در بُعد " روابط موجود در مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد نیز تایید گردید. به‌گونه‌ای که به ازای یک واحد تغییر در شاخص روابط موجود در مدرسه، متغیر پیشرفت تحصیلی به میزان ۰/۲۹۶ واحد افزایش خواهد یافت. همچنین مدل رگرسیون فرضیه فرعی سوم به فرم:

$$\text{جو اجتماعی مدرسه} \times 0/184 + 2/834 = \text{پیشرفت تحصیلی}$$

بوده که این مدل تقریباً ۱۰ درصد از کل تغییرات پیشرفت تحصیلی را توجیه می‌کند.

سوال جزئی سوم (فرضیه فرعی سوم):

بررسی این فرضیه فرعی مشخص کرد که فرضیه تحقیق مبنی بر این‌که: بین برنامه درسی پنهان در بُعد " روابط موجود در مدرسه" با میزان پیشرفت تحصیلی همبستگی وجود دارد نیز تایید گردید. به‌گونه‌ای که به ازای یک واحد تغییر در شاخص روابط موجود در مدرسه، متغیر پیشرفت تحصیلی به میزان ۰/۲۹۶ واحد افزایش خواهد یافت. همچنین مدل رگرسیون فرضیه فرعی سوم به فرم:

$$\text{روابط موجود در مدرسه} \times 0/178 + 2/842 = \text{پیشرفت تحصیلی}$$

پرورش و روانشناسان، این مفهوم را غالباً برای توصیف نظام غیر رسمی مدرسه به کار می‌برند. شاید مهم‌ترین اثر مفهوم برنامه درسی پنهان در این نهفته است که پژوهشگران را به مشاهده تعلیم و تربیت، تدریس و آموزش مدرسه به منزله متنی که باید تفسیر یا معانی پنهان آشکارگردد، فرا می‌خواند. برنامه درسی پنهان نه درجایی نوشته شده و نه هیچ معلمی آن را درس می‌دهد، بلکه محیط آموزشی مدرسه، با تمام خصوصیاتش، آن را آموزش می‌دهد. صرف نظر از این‌که معلمان مدرسه تا چه اندازه متبصر و شایسته هستند، یا برنامه درسی تا چه حد پیشرفت کرده است، دانش آموزان، اتفاقاً در معرض چیزی قرار می‌گیرند که هیچ گاه سخنی از آن در میان نبوده است. آنها، به مرور تحت تأثیر برنامه درسی پنهان مدرسه، رویکرد خاصی نسبت به زندگی و نگرش خاصی نسبت به تحصیل و یادگیری پیدا می‌کنند. تعریف «برنامه درسی پنهان» بسیار دشوار تر از اصطلاح «برنامه درسی رسمی» است. این به دلیل پیچیدگی تعریف اصطلاح «پنهان» است؛ زیرا تجربیات یادگیری دانش آموزان با یکدیگر تفاوت دارد. همچنین با تغییرات تدریجی باورها و دانش هر اجتماع، دائماً در حال تغییر است. در این پژوهش ۵ مولفه برنامه درسی پنهان با عناوین ساختار فیزیکی مدرسه (فضای کالبدی) مدرسه، جو اجتماعی مدرسه، روابط موجود در مدرسه، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مکانیسم‌های تشویق و تنبیه و رابطه آنها با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مورد واکاوی قرار گرفت. جهت

مکانیسم تشویق و تنبیه $0.168x + 2/913 =$
پیشرفت تحصیلی
بوده که این مدل تقریباً ۹ درصد از کل تغییرات پیشرفت تحصیلی را توجیه می‌کند.

بحث و نتیجه گیری:

پژوهش حاضر با هدف بررسی همبستگی برنامه درسی پنهان با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار انجام شده است. برنامه درسی به عنوان یکی از ستون‌های الزامی سازه علوم تربیتی نقش بی بدیلی در عملکردهای تربیتی داشته است و حتی پا را از قلمرو رسمی بودن بیرون گذاشته، فرآیند های غیر رسمی را در بر گرفته است. برنامه دسی، به منزله ظرف و ظرفیتی در نظر گرفته شده است که کارکردهای چندگانه پیدا کرده و درصدد بر آمده تا همه اتفاقهای آموزشی آشکار و پنهان و شکل عملی شدن انتظارات و مقاصد آموزشی را در خود جای دهد. برنامه درسی به منزله یک فرآیند، مسیری است که آغاز و پایان جریان یادگیری و آموزش را به هم پیوند دهد. از اواسط دهه ۱۹۷۰ و اوایل ۱۹۸۰ متخصصان برنامه درسی برای نظام‌مند کردن تمامی نظریه‌ها با نگرشی متاتئوریک تلاش کردند و موفق به ترسیم و ارائه نظام در این خصوص گردیدند که سه مقوله کلی «برنامه درسی رسمی یا صریح»، «برنامه درسی عقیم یا پوچ» و «برنامه درسی پنهان یا مستتر» را در برداشت. هر رشته علمی دارای یک ساختار مفهومی است. برنامه ریزی درسی یکی از سرمایه‌های مفهومی برنامه درسی پنهان است. معمولاً جامعه شناسان، پژوهشگران آموزش و

پیشنهاد‌های کاربردی:

۱. مسئولان طراحی برنامه درسی در سطح کلان مانند وزارتخانه آموزش و پرورش می‌توانند با بازنگری در وضعیت روش تدریس، روش‌های ارزشیابی، قوانین و مقررات موجود در نظام‌های آموزشی، تعاملات میان کادر آموزشی و دانش‌آموزان و وجود فناوری اطلاعات و ارتباطات در مدرسه تدابیری بیندیشند تا بروز و ظهور جنبه‌های منفی برنامه درسی پنهان در مدارس را به حداقل ممکن کاهش دهند تا پیرو آن شاهد پیشرفت تحصیلی بیشتری در دانش‌آموزان باشیم.

۲. پیش‌بینی و تدارک دوره‌های ضمن خدمت برای معلمان، مدیران، معاونان و همه دست‌اندرکاران مدرسه در مورد اهمیت و ضرورت برنامه درسی پنهان و اثرات این برنامه در احساس تعلق به مدرسه و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان.

۳. مسئولان، تصمیم‌گیرندگان و دست‌اندرکاران نظام آموزش و پرورش با برگزاری دوره‌های تخصصی به صورت عملی و تماتیک محور روش‌های تدریس و ارزشیابی کیفی را به معلمان آموزش دهند.

۴. جمع‌آوری نظرات دانش‌آموزان در مورد تعامل عوامل مدرسه با دانش‌آموزان برای اصلاح و ترمیم آنها که نهایتاً به بهبود روند تحصیل آن‌ها و پیشرفت تحصیلی آنان منجر خواهد شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش تحلیل رگرسیون یک و چند متغیره خطی استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که فرضیه اصلی تحقیق مبنی بر این‌که بین ابعاد برنامه درسی پنهان با میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان شهریار همبستگی وجود دارد مورد تایید قرار گرفته و تاثیر این متغیرها روی پیشرفت تحصیلی نیز مثبت است. آن‌گاه برای بررسی بیشتر هر یک از متغیرهای مورد نظر را بصورت جداگانه مورد بررسی قرار دادیم؛ میانگین ابعاد برنامه درسی پنهان نشان می‌دهد که بیشترین میانگین نمره مربوط به روابط موجود در مدرسه و کمترین آن متعلق به فناوری اطلاعات و ارتباطات است. یافته‌های این پژوهش با پژوهش سید مریم جزدره (۱۳۹۵)، بیان فر (۱۳۸۸) همخوانی دارد به طوری که بیان فر در پژوهش خود به این نتیجه دست یافت که دانش‌آموزان تحت تاثیر آثار منفی و قصد نشده برنامه درسی پنهان قرار داشتند. این آثار به طور مستقیم و غیر مستقیم بر یادگیری‌های عمیق و واقعی آنها اثرات منفی و پایداری می‌گذاشت. همچنین شوبرت و زوهال به این نتیجه رسیدند که بین برنامه درسی پنهان و هر یک از ابعاد آن (ساختار فیزیکی مدرسه، جو اجتماعی مدرسه، روابط موجود در مدرسه، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مکانیسم تشویق و تنبیه) با خودکارآمدی و انگیزه تحصیلی رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

پژوهشی مشابه این تحقیق با روش کیفی انجام گیرد.

۵. پیشنهاد می‌شود که برای شناسایی مولفه پر اثر تر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان هر مولفه به صورت جداگانه مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

۵. سوق دادن دانش آموزان به سمت یادگیری مشارکتی و جلوگیری از ایجاد رقابت کاذب بین آنها.

۶. برگزاری کارگاه‌های تخصصی جهت مبادله افکار بین دانش آموزان و کادر آموزشی مدرسه جهت شناسایی هر چه بیشتر عوامل برنامه درسی پنهان در مدرسه و نقش برجسته آن عوامل در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان.

محدودیت های پژوهش:

۱. جامعه آماری این پژوهش تعداد ۳۷۵ نفر از دانش آموزان دختر دوره متوسطه اول شهرستان شهریار بودند که دسترسی به آنها در یک زمان امکان پذیر نبود. بنابراین پژوهشگر باید در زمان تشکیل کلاس‌های مدرسه و با هماهنگی با مدیر مدرسه و معلمان محترم، اقدام به توزیع پرسشنامه‌ها نمایند که پروسه زمان بری بود.

۲. در هنگام بررسی پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده شاهد آن بودیم که بعضاً بعضی از دانش آموزان از سر بی میلی به تعدادی از سوالات پاسخ نداده‌اند که آن سری از پرسشنامه‌ها برای تحلیل و بررسی کنار گذاشته شدند.

۳. محدود بودن نتایج پژوهشی به دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه شهرستان از محدودیت های پژوهش حاضر است که صرفاً پژوهش بر روی دختران انجام شده است و در تعمیم نتایج به سایر مراکز آموزشی و مقاطع آموزشی باید جانب احتیاط را حفظ کرد.

۴. از آنجا که از طریق سنجش برنامه درسی پنهان به صورت تحقیق کیفی می‌توان به نتایج عمیق‌تری دست یافت؛ پیشنهاد می‌شود که

منابع و ماخذ:

9. Barber, M. (2014) A comparison of NEAB and Salters A-Level Chemistry: student views and achievements. Unpublished MA thesis, university of York, UK.
  10. Brenda Paul, J. (1997). An investigation of hidden curriculum in dress, décor, and discipline, masters thesis, Pacific Lutheran University.
  11. Horn, R. A. (2003). Developing a critical awareness of the hidden curriculum. Master's thesis, Alberta University Canada.
  12. Livesey, C. and Lawson, T. (2008). As sociology for AaA and edition.
  13. Margolis, Eric (2002). The hidden curriculum in higher education. London: UK.
  14. Richie, S. Crawford, G. M. and Glifford, R. M. (2009). First school learning environments: supporting relationships. Issues in pre-k-3rd education. FPG child development institute.
  15. Schubert, W. H. (2008). Curriculum inquiry. In F. N. Connelly, F. G. Hemmings, & J. Phillion (Eds.), *The Sage Handbook of Curriculum and Instruction* (1st ed., pp. 399-419). Los Angeles: Sage Publication Service.
  16. Smith, A. and Montgomery, A. (2008). Values and hidden curriculum. <http://cainweb.org>.
  17. Sterling, D. R. (2009). Classroom management: setting up the classroom for learning. *Science Scope*, V32 n9 p 33-29.
  18. Vallance, E. (1991). The hidden curriculum. In *International Encyclopedia of Curriculum*. (Ed.) A. Lewy. (Ed.) Pergamon Press, England.
  19. Wighting, M. J. (2006). Effects of computer use on high school students' sense of community. *The Journal of Educational Research*, 99 (6), 371-379.
۱. امیر تیموری، صدیقه (۱۳۹۵). پایان نامه ای با عنوان بررسی رابطه بین مولفه های برنامه درسی پنهان و قابلیت های کارافرینی از دیدگاه دانشجویان کارشناسی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه الزهراء (س).
  ۲. بیان فر، فاطمه (۱۳۸۸). بررسی تبیین اثر برنامه درسی پنهان مدارس و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره راهنمایی به منظور ارائه مدل در خصوص عوامل اثر گذار این برنامه. رساله دکتری دانشگاه علامه طباطبائی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
  ۳. تقی پور، حسینعلی؛ غفاری، هاجر (۱۳۸۸). بررسی نقش برنامه درسی پنهان در رفتار انضباطی دانش آموزان از دیدگاه مدیران و معلمان مدارس راهنمایی دخترانه شهرستان خلخال در سال تحصیلی ۸۹-۸۸. فصلنامه علوم تربیتی دوره ۲، شماره ۷، پاییز ۱۳۸۸، صفحه ۳۳-۶۵.
  ۴. جانعلی زاده، حیدر؛ شارع پور، محمود؛ کاشفی راد، رضا (۱۳۹۱). بررسی نقش برنامه درسی پنهان بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان. شماره ۸ علمی-پژوهشی (دانشگاه آزاد) (۲۴ صفحه - از ۵۹ تا ۸۲).
  ۵. سعیدی رضوانی، محمود. (۱۳۸۰). تبیین برنامه درسی پنهان درس بینش اسلامی دوره متوسطه و ارائه راهبردهایی برای استفاده از این برنامه در آموزش اثر بخش دینی. رساله اثر بخش دینی. رساله دکتری. دانشگاه تربیت معلم تهران.
  ۶. فتاحی و اجارگاه (۱۳۸۷). اصول برنامه ریزی درسی تهران: انتشارات ایران بال.
  ۷. فرجاد، محمد علی (۱۳۹۶). آموزش و پرورش تطبیقی، نشر به نشر.
  ۸. قورچیان، نادرقلی (۱۳۹۳). تحلیلی از برنامه درسی مستتر بحثی نو در ابعاد ناشناخته نظام آموزشی. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی. شماره ۵. صص ۴۷-۶۹.